

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2016:45

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schakt i Västra Kanalgränd

RAÄ-nr Södertälje 133:1, Södertälje socken och kommun, Södermanland

Ola Winter

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2016:45

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Schakt i Västra Kanalgatan

RAÄ-nr Södertälje 133:1, Södertälje socken och kommun, Södermanland

Ola Winter

Lst dnr 43111-33505-2015

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2016 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2016:45

Författare Ola Winter

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Arbete i korsningen Jovisgatan och Västra Kanalgatan
sett från söder. Foto av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_160001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	5
Tidigare arkeologiska undersökningar i närområdet.....	6
Syfte	7
Metod	7
Resultat	7
Stratigrafi	9
Schakt 1	9
Schakt 2	11
Schakt 3	11
Schakt 4	11
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	12
Referenser	13
Tekniska och administrativa uppgifter.....	14

Figur 1. Karta över trakten kring Södertälje med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

I samband med schaktning inför omförläggning av kablar på Västra Kanalgatan har Arkeologgruppen utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Området berörde fornlämning RAÄ-nr 133:1 vilket omfattar Södertäljes stadslager. Enbart odaterbara utjämningslager framkom i botten av schakten. Inget av antikvariskt intresse framkom vid undersökningen.

Inledning

Arkeologgruppen AB har utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i samband med Telge Nät AB:s omförläggning av kablar på Västra Kanalgatan. Schakten var sammantaget 294 meter långa och 1,1 meter breda med ett djup ner till 0,9 meter som djupast.

Undersökningen genomfördes i omgångar under januari, februari, mars och maj år 2016 av Ola Winter och Erica Strengbom. Beställare var Telge Nät AB och Länsstyrelsen i Stockholm var beslutsfattare.

Bakgrund och kulturmiljö

Nedanstående text rörande bakgrund och tidigare undersökningar är hämtad ur "Västra Kanalgatan och kvarteret Venus i Södertälje" (Strengbom 2015).

I gamla källor omnämns Södertälje som Tälje. Stadens namn har med tälja att göra, något som är inskuret, i det här fallet en lång vik. Fram till 600-talet fanns i området ett farbart sund som knöt samman Mälardalsområdet och Östersjön. Till följd av landhöjningen smalnade sundet av och en ås, vilken anses vara platsen för det äldsta Tälje höjde sig i dess mitt. I och med avsmalnandet av sundet gick det inte längre att segla förbi obehindrat, båtarna fick släpas eller rullas över landtungan eller så omlastades godset till båtar på andra sidan. Den gamla farleden genom Tälje hade inte samma sträckning som den nuvarande kanalen utan landtungan där båtarna drogs motsvaras idag av Storgatans sträckning. Trots uppgrundningen var Täljeleden ändå den kortaste förbindelsen söderifrån till Mälaren och Tälje blev en viktig lastplats, handelsplats och mötesplats. Ett stadsliknande samhälle antas ha funnits redan någon gång på slutet av 900-talet eller i början av 1000-talet. Tälje omnämns för första gången i skriftliga källor i Adam av Bremens berättelser från 1070-talet. En berättelse beskriver Ansgars besök på Birka år 829 och i beskrivningen av vägen dit omnämns Tälje.

Även under medeltiden hade det strategiska läget mellan Mälaren och Östersjön stor betydelse. Tälje fick troligen sina stadsprivilegier vid 1300-talets mitt. Under 1200-talets slut och 1300-talets början framträdde Tälje som en mötesplats för andliga och politiska ledare.

Mellan åren 1318 och 1527 fungerade Tälje som administrativt centrum för ett område som motsvarar ungefär dagens kommun. Området benämns som Täljehus. Byggnaden Täljehus var en fästning byggd på en ö i Täljes norra inlopp i början av 1300-talet, borgen brändes år 1435 men ruinen finns ännu kvar. Det är inte mycket känt om förhållandena i den medeltida staden men bosättningen begränsades troligen till åsen. Mot slutet av 1100-talet uppfördes en stenkyrka som sannolikt föregåtts av en träkyrka. Från skriftliga källor vet man att staden förutom kyrkan och bostäder även hade ett rådhus och ett gillehus (Andersson m.fl. 2006:11).

I början av 1600-talet var Telje en av landets ledande hamnar. Efter tillkomsten av Norrtälje bytte staden namn till Södertälje år 1622. Några år senare, år 1636, utfärdades ett seglationsförbund för Södertälje vilket innebar slutet på hamnepoken och en ny inriktning mot hantverksproduktion startade (Carlsson 2011:25f).

Den äldsta kartan över Tälje dateras till år 1648, och den antas ge en bild av stadens utseende vid medeltidens slut. Kartan visar en oregelbunden stadsplan av medeltida typ med kyrkan som ett dominerande inslag. Det medeltida torget låg norr om kyrkan och gatusträckningarna var oregelbundet formade. Mitt genom staden gick huvudgatan som idag motsvarar Storgatan. Mälaregatan och en del av Västra Kanalgatan syns också på kartan.

Två större bränder drabbade Södertälje under 1600-talet: år 1630 och år 1650. Förödelsen efter stadsbranden år 1650 var stor och omfattande delar av bebyggelsen utplånades. Efter branden reglerades stadens gator och torg och det oregelbundna medeltida stadsnätet ersattes av stormaktstidens rutnätsmönster. Nu förflyttades torget till söder om kyrkan. Den nya stadsplanen blev i stort sett bestående fram till citysaneringen på 1960-talet.

År 1719 härjades staden av ryssarna och en stor del av stadens bebyggelse brann åter ner. Efter branden återuppfördes Rådhuset intill kyrkan och staden återuppbyggdes kring Storgatan, torget och kyrkan (Andersson m.fl. 2006:11).

Tidigare arkeologiska undersökningar i närområdet

Tidigare arkeologiska undersökningar i Södertälje har lokaliserat de äldsta lämningarna till åsryggen norr om kyrkan där gravar och boplatslämningar från 1000-talet påträffats. Åren 1982–1983 undersöktes området i försök att hitta en eventuell boplat från övergången vikingatid – medeltid. Undersökningen resulterade i en eller möjligen två senvikingatida till tidigmedeltida gårdslägen. Bland fynden fanns äldre svartgods av typen östersjökeramik, pärlor, mynt och fragment från en runsten eller Eskilstunakista. På 1920–1930-talen hade skelettgravar påträffats i området vilka sannolikt kan kopplas till boplaten.

Syfte

Syftet med undersökningen var att gräva bort och dokumentera de eventuella lämningar som framkom vid schaktningen.

Metod

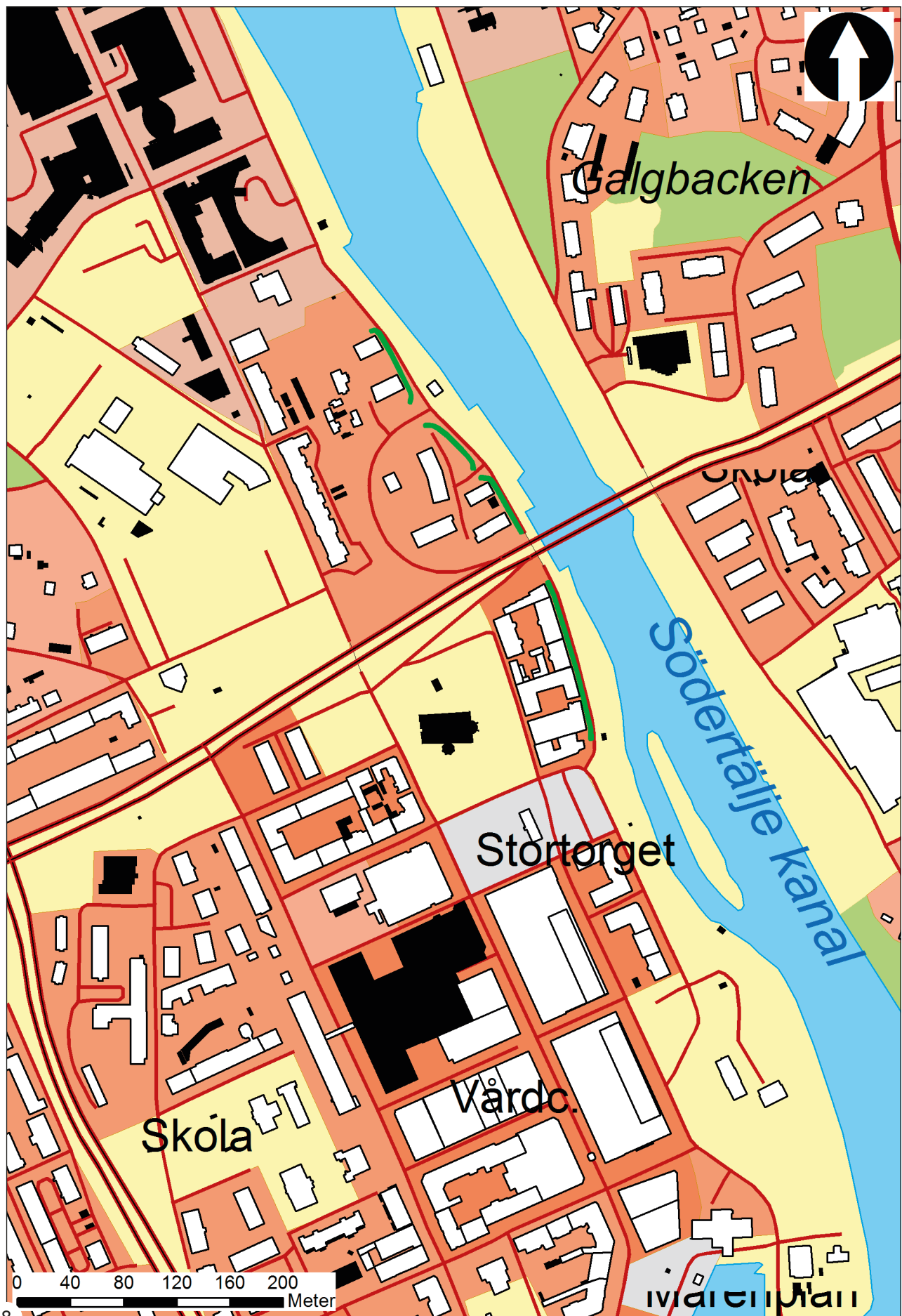
Undersökningen genomfördes i form av schaktningsövervakning. Dokumentation i plan skedde analogt och digitaliserades senare. De lager som framkom dokumenterades i text.

Resultat

Totalt grävdes fyra schakt och fyra skarvgropar. En skarvgrop grävdes vid korsningen av Västra Kanalgatan och Jovisgatan. Schakten följde Västra Kanalgatan från korsningen och vidare norrut under bron. Vid bron grävdes en skarvgrop på vardera norra och södra sidan, Schakten följde sedan Västra Mälarehamnen mot norr fram till parkeringsplatsen strax norr om Västra Mälarehamnen 3B där det slutade i en skarvgrop (se figur 2).

Stratigrafi

Stratigrafin i schakten bestod generellt av ett 0,5–0,7 meter tjockt bärlager för den asfalterade gatan. Under detta vidtog på vissa ställen äldre utjämningslager. Schakten var cirka 0,7–0,9 meter djupa. Alla skarvgropar, som var 3–4 meter långa och 2–3 meter breda grävdes till ett djup av cirka 1 meter. De bestod enbart av omrörda massor.

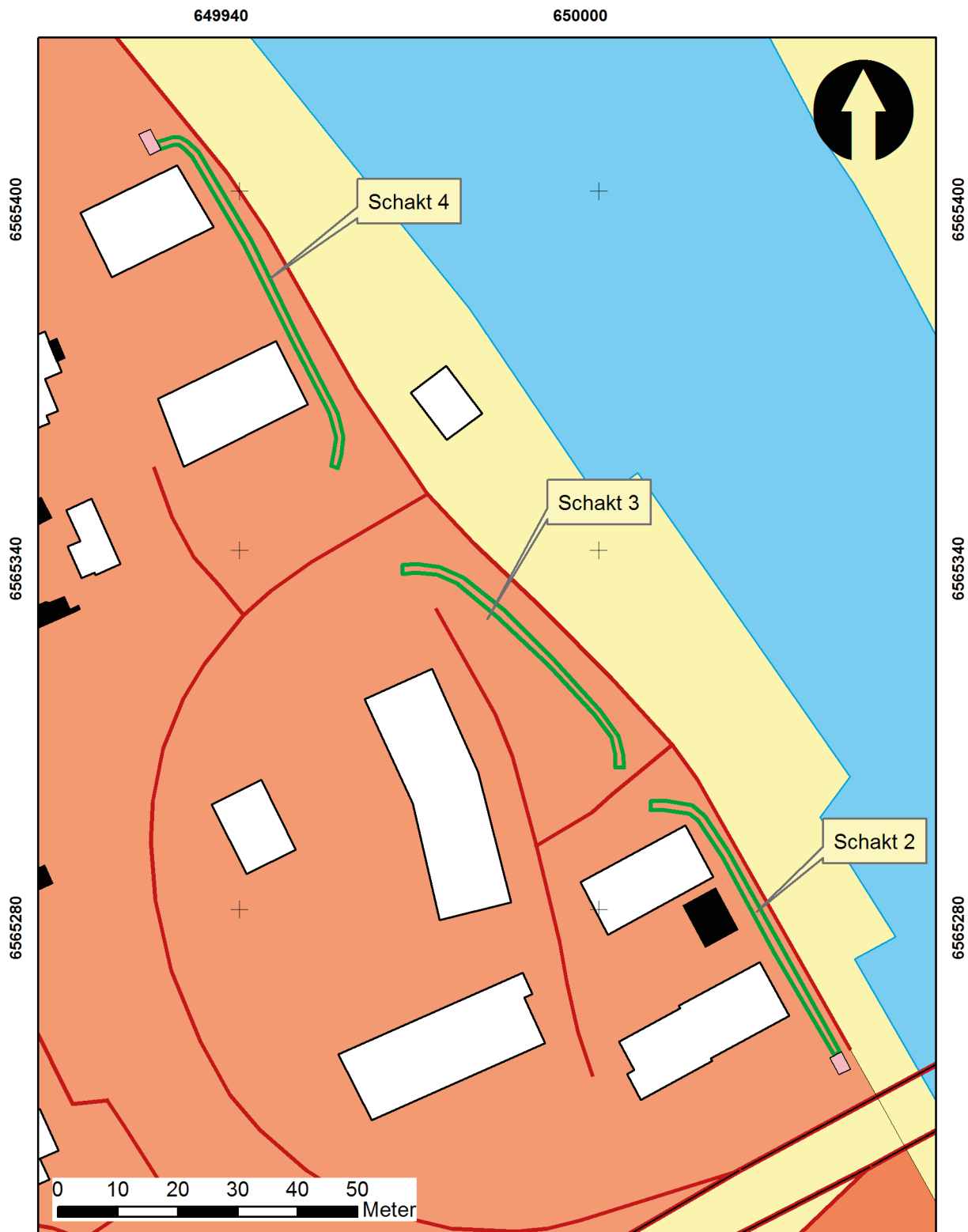
Figur 2. Karta över närområdet. Schakten är markerade i grönt. Skala 1:4 000.

Figur 3. Plan över schakt 1. Schaktet är markerat med grönt. Skarvgropar är markerade med rosa. Skala 1:1 000.

Schakt 1

Schaktet började vid Jovisgatan och följde Västra Kanalgatan fram till brofästets södra del där det slutade i en skarvgrop. Schaktet var 123 meter långt, 1,1 meter brett och cirka 0,9 meter djupt. Bärlagret var 0,8–0,9 meter tjockt. Närmast bron framkom under bärlagret enstaka fläckar av ett äldre utjämningslager. Lagret innehöll lite tegelkross och enstaka djurben.

Figur 4. Plan över schakt 2–4. Schakten är markerade med grönt. Skarvgropar är markerade med rosa. Skala 1:1 000.

Schakt 2

Schaktet började i en skarvgrop vid brofästets norra del och gick fram till Paradisgränds utfart. Schaktet var 54 meter långt, 1,1 meter brett och 0,7 meter djupt. Det bestod till största del av bärmassor. Strax söder om Paradisgränds utfart vidtog dock ett mörkt sand- och gruslager under bärmassorna. Lagret var 0,1 meter tjockt och fyra meter långt. Enbart översta delen av lagret berördes av schaktet och lagret fortsätter in under schaktkanten. Lagret tolkades som ett utjämningslager.

Schakt 3

Schaktet började norr om Paradisgränds utfart och gick fram till övergångsstället på Stockholmsvägens avfart. Schaktet var 51 meter långt, 1,1 meter brett och 0,7 meter djupt. Det bestod till största del enbart av bärmassor. Endast på tre ställen gick schaktet igenom bärlagret.

Cirka 20 meter söder om schaktets norra kant vidtog under bärlagret ett 0,1–0,2 meter tjockt mörkt sandlager. Lagret låg längs västra schaktväggen och var 5 meter långt och cirka 0,5 meter brett. Enbart lagrets övre del berördes av schaktet och det fortsatte in under schaktväggen. Lagret tolkades som ett utjämningslager.

Cirka 6 meter söder om schaktets norra kant framkom under bärlagret ett 0,8x0,9 meter stort och 0,1 meter djupt lager. Lagret bestod av grå, lerig silt och några 0,3–0,4 meter stora stenar i toppen. Lagret fortsätter troligen nedåt. Ytterst lite syntes av lagret men det tolkades som ett utjämningslager.

Cirka tre meter söder om övergångsstället framkom under bärlagret ett 0,2 meter tjockt och 0,9x1,1 meter stort lager i botten av schaktet. Lagret innehöll tegelkross, spik och enstaka trärester. Enbart lagrets övre del berördes av schaktet. Lagret gick inte att datera.

Schakt 4

Schaktet började vid övergångsstället på Stockholmsvägens avfart och slutade i en skarvgrop strax norr om Västra Mälarehamnen 3A. Schaktet var 66 meter långt, 1,1 meter brett och cirka 0,7 meter djupt. Skarvgropen var 4x2 meter och delvis grävd i en terrassering för en parkeringsplats. Schaktet bestod överst av ett 0,5 meter tjockt bärlager. Under detta vidtog ett 0,2 meter tjockt mörkbrunt, sandigt siltlager med inslag av grus och småsten. Lagret innehöll tegelkross och enstaka djurben. Enbart övre delen av lagret berördes av schaktet. Lagret tolkades som ett utjämningslager. Lagret fanns i hela schakt 4 med undantag för en sträcka där kabelschakt har grävts och återfyllts med sand. Denna sträcka började vid Västra Mälarehamnen 3B och fortsätter 8 meter söderut.

Strax norr om Västra Mälarehamnen 3A var massorna omrörda av flera kabelschakt och gamla avloppsrör. Skarvgropen i slutet av schaktet bestod av mörkbrun sandig silt som innehöll kullersten och tegel. Massorna i gropen var omrörda av ett äldre rörschakt.

Sammanfattningsvis berördes enbart utjämningslager av schaktet vilka inte kunde dateras. Erfarenheten från kvarteret Venus (i manus) visar att dessa delar av Södertälje har tjocka utfyllnads- och utjämningslager.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med undersökningen var att dokumentera de eventuella fornlämningar som berördes av arbetsföretaget. Med den av Arkeologgruppen AB utförda schaktningsövervakningen och föreliggande rapport anses syftet med undersökningen var uppfyllt. Arkeologgruppen AB använde sig av den i förfrågningsunderlaget angivna metoden och fullföljde uppdraget inom utsatt tid.

Referenser

Tryckta källor

- Andersson, C., Mellander Rönn, F. & Sundström, L. Södertälje stadskärna. *Kulturhistorisk analys och värdering*. Delrapport av kulturmiljöprogram för Södertälje kommun. Rapport 2006:11.
- Carlsson, M. 2011. *Lämningar från Vendeltid och 1600-1700-talet i Södertälje*. Arkeologisk förundersökning inom kvarteret Spinnrocken, Gästgivaren, Garvaren, Lyran, Saturnus samt Tälje 1:1, RAÄ 133:1, Södertälje stad och kommun, Södermanland. Arkeologikonsult rapport 2011:2526.
- Strengbom, E. 2015. Västra Kanalgatan och kvarteret Venus i Södertälje. Södertälje 133:1, Södertälje socken och kommun, Stockholms län. Arkeologgruppen rapport 2015:58.

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Södermanland
Län	Stockholm
Kommun	Södertälje
Socken	Södertälje
Fornlämningsnummer	Södertälje 133:1

Projektledning	Erica Strengbom, Ola Winter
Personal	Erica Strengbom, Ola Winter

Undersökningstid	2016-01-27 till 2016-05-30
Undersökt yta	300 löpmeter
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer
43111-33505-2015

Arkeologgruppens projektnummer
2015_84

Arkiv
Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd
Inga fynd omhändertogs.

